

SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR'DE ÇEVİRİ ÖĞELERİ
THE TRANSLATION ITEMS IN SULEYMAN-NAME-I KEBİR

RABİA AKSU

Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Assist. Prof. Dr. Erzincan University, Faculty of Science Literature, Turkish Language and Literature
rabiaksu_24@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-0215-6370>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-62, Mayıs-May 2018 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 04.12.2017
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 11.04.2018
Sayfa-*Pages* : 187-200
 : <http://dx.doi.org/>

www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by

 iThenticate®

SÜLEYMÂN-NÂME-İ KEBİR'DE ÇEVİRİ ÖĞELERİ
THE TRANSLATION ITEMS IN SULEYMAN-NAME-I KEBİR

RABİA AKSU

Öz

Firdevsî-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr adlı hacimli eserini 15. yüzyıl sonlarında yazmaya başlamıştır. Manzum ve mensur bölümlerden oluşan eser genel olarak Süleyman peygamberin hayatını anlatmaktadır. Eserde anlatılan hikâyeler çoğunlukla sözlü kaynaklardan alınmıştır. Yazılı kaynaklar ise genellikle Farsça ve Arapçadır.

Eserin yazıldığı dönem, tercüme faaliyetlerinin yoğun olduğu bir dönemdir. Türkler Anadolu'ya yerleştikten sonra Farsça ve Arapça ile münasebetlerde bulunmuş ve bu dillerden oldukça etkilenmiştir. Bu dillerden pek çok eser Türkçeye tercüme edilmiştir. Tercüme yapılırken kaynak dildeki ifade korunmaya çalışılmış; bu durum da kimi zaman Türkçenin cümle yapısına aykırı örnekler ortaya çıkarmıştır.

Süleymân-nâme-i Kebîr'de de Türkçenin tamlama ve cümle yapısına aykırı olan ve çeviri ögesi olduğu düşünülen pek çok yapı tespit edilmiştir. Bu öğeler genellikle sözcük düzeyinde öğelerdir. Sözcük düzeyinde veya tamlama düzeyindeki çeviri öğeleri belirlerken kaynak dilin hangisi olduğunu belirlemek zordur. Çünkü toplumların duygu ve düşüncelerini ifade şekli genelde birbirine yakındır. Her dilin kendi deyimleri, atasözleri ve kelime grupları vardır. Türkçe, Arapça ve Farsça gibi birbirine yakın coğrafyalarda konuşulan ve köklü bir geçmişi bulunan dillerde çevirinin ilk olarak hangi dilden yapıldığını veya çeviri olup olmadığını tespit etmek ise daha da zordur.

Çalışmamızda Süleymân-nâme-i Kebîr'de yer alan bazı kelime grupları ve cümleler ele alınmış ve bunların çeviri ögesi olup olmadıkları üzerine düşünülerek bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr, çeviri öğeler, Eski Anadolu Türkçesi

Abstract

Firdevsî-i Rumi began to write his voluminous work Süleyman-name-i Kebir in the late 15th century. The work, which consists of verse and independent sections generally describes the life of the Prophet Solomon. The stories described in the work are mostly taken from oral sources. Written sources are generally Persian and Arabic.

The period in which the work is written is a period when the translation activities are intensive. After the Turks settled in Anatolia, they were found in Persian and Arabic relations and were greatly influenced by these languages. Many works from these languages have been translated into Turkish. When the translation was made, the source expression was tried to be preserved; this situation has sometimes created examples that are contrary to the sentence structure of the Turkic people.

In Süleyman-name-i Kebir, many structures which are contrary to the syntactic and sentence structure of Turkish and which are thought to be translation elements have been identified. These items are usually word-level items. It is difficult to determine the source language when determining the translation level at the word level or level. Because the expressions of the feelings and thoughts of the societies are usually close to each other. Each language has its own idioms, proverbs, and vocabulary. It is too difficult to determine from which tongue or translation a dialect is originally spoken in languages with a long history, spoken in close geographies such as Turkish, Arabic and Persian

In our study, some word groups and phrases in Süleyman-name-i Kebir have been handled and some results have been reached by considering whether they are translation items or not.

Key Words: Firdevsî-i Rûmî, Suleyman-name-i Kebir, translation items, Old Anatolian Turkish

Giriş

Süleymân-nâme-i Kebîr, Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazılmış bir halk metnidir. Manzum ve nesir olarak yazılmış bu hacimli eser genel itibariyle Hz. Süleyman'ın hayatını anlatmaktadır. Eserde yer alan hikâyeler incelendiğinde eserin pek çok yazılı kaynaktan çeviri yapılarak oluşturulduğu görülmektedir. Türk Dili tarihinde metin çevirileri Eski Uygur döneminde başlamış, Eski Anadolu Türkçesi döneminde ise yoğun bir şekilde devam etmiştir.

“Bir süreç olarak tercüme, sökülme ve yapımla başlar. Kaynak metinlerin kelime, söz ve sözcüklere karşı dilde anlamdaşlar aranır ve bulunur. Sonra bulunan bu anlamlar, mesaj veya muhtevaya karşı dilin göstergeleriyle yeniden anlatılır.” (Gürbüz, 2017: 18)

Çalışmamızın konusu olan çeviri öğeleri ise; “bir yabancı dilden olduğu gibi veya bir bölümüyle çevrilen, yabancı dildeki örneğine benzetilerek dilde oluşturulan sözleri, sözcük öbeklerini ve benzerlerini içerir” (Aksan, 2007: 33).

1. Firdevsî-i Rûmî, Süleymân-nâme-i Kebîr

Eski Anadolu Türkçesi Dönemi, tercüme faaliyetlerinin oldukça yoğun olduğu bir dönemdir. Bu dönemin başlangıcı kabul edilen Selçuklu döneminde en çok rağbet edilen dilin Farsça olduğu, Arapça yazılan eserlerin dahi herkes anlasın diye Farsçaya çevrildiği anlaşılmaktadır (Ateş, 1945: 125). 13. yüzyılda ise yeni yazı dilinin oluşmasıyla Arapça ve Farsça eserlerin yanında Türkçe eserler de kaleme alınmıştır.

Firdevsî-i Rûmî'nin Süleymân-nâme-i Kebîr adlı hacimli eseri de 15. yüzyıl sonlarında yazılmaya başlanmıştır. Manzum ve mensur bölümlerden oluşan eser genel olarak Süleyman peygamberin hayatını anlatmaktadır. Eserde birbirinin devamı olan üç hikâye vardır. Firdevsî bu hikâyeleri sözlü ve yazılı kaynaklardan derlemiş ve bir araya getirerek kitabını oluşturmuştur. Sade bir dille anlatılan hikâyelerde öğretici bilgilere, nasihatlere ve olağanüstü figürlere de yer verilmiştir. Köprülü metinde tarih, ahlak, felsefe ve astronomi gibi farklı alanlarda da bilgilerin bulunması sebebiyle eserin ansiklopedik bir mahiyet kazandığını belirtmektedir (Köprülü, 1996: 128).

Eserde anlatılan hikâyeler derlenirken sözlü kaynaklarla birlikte Arap, Fars, İbranice ve Süryanice yazılı kaynaklardan da yararlanılmıştır. Ayrıca Kur'an ve Tevrat'tan alıntılar yapılmıştır. Bu kaynaklardan tercüme yapılırken kimi ifadeler olduğu gibi alınmıştır. Bazı birleşikler olduğu gibi çevrilmiş, bazılarının ise bir kısmı çevrilmiştir. Ayrıca tercüme yapılırken kaynak dilin söz varlığına uygun ve söz dizimine göre tercüme yapılmış, bu durum da kimi zaman Türkçenin cümle yapısına aykırı yapılar ortaya çıkmıştır. Eski Anadolu Türkçesi dönemi tercüme eserlerinde sıkça karşılaşılan bu durum, dönemin cümle yapısı ile değerlendirmeler yapılırken bazen göz ardı edilmiştir.

Süleymân-nâme'deki çeviri öğeleri daha çok sözcük düzeyindedir. Bununla beraber söz dizimini etkileyen çeviri öğelerine de rastlanılmıştır.

2. Süleymân-nâme-i Kebîr'de Çeviri Öğeleri

Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim* adlı eserinde çeviri öğelerini 4 alt başlıkta sıralamıştır: 1- Tam Çevirme Sözcükler, 2- Yarı Çeviri Sözcükler, 3- Bağımsız Çeviri Sözcükler, 4- Anlam Etkilenmesi (Aksan, 2007: 34).

2.1. Sözcük Düzeyinde Çeviri Öğeleri

Eserde sözcük düzeyindeki çeviri öğelerine çoğunlukla deyimlerde rastlamaktayız. Eserde geçen deyimlerin çoğunluğu Farsçada da karşılıkları olan deyimlerdir. Deyimlerin hangi dilden tercüme edildiğini tespit etmek zordur. Eserin yazıldığı dönem göz önünde bulundurulduğunda Farsçadan yapılan çevirilerin yoğunlukta olması muhtemeldir. Bununla beraber bu öğeler Türkçede zaten var olan, Farsça ve Arapçadaki ifadeye karşılık olarak kullanılan kelime grupları da olabilir.

“İki ulusun atasözlerinin ve deyimlerinin benzeşmesi bu iki ulusun yaşam ve düşünce yönünden birbirlerine hangi noktalarda yaklaştığını, birinin öbüründen nerelerde ayrıldığını belirtir. Ulusların olaylar karşısındaki tepkilerini, tutum ve davranışlarını saptamamıza yardım eder (Olgun: 1973, 155).

2.1.1. Tam Çevirme Sözcükler

Yabancı dildeki sözlerin her üyesinin, aslına uygun olarak dildeki karşılıklarıyla çevrilmesi sonucu ortaya çıkar (Aksan, 2007: 34). Metinde geçen ve bir kısmı günümüzde de kullanılan ifadelerin tam çevirilerine diğer dillerde de rastlanılmıştır. Ancak çevirinin ilk olarak hangi dilden yapıldığını ya da hangi dilden diğerine aktarıldığını tespit etmek oldukça zordur. Eserde tam çeviri yapılan örneklerin çoğunluğunu isim ve yüklemleştirici fiille kurulmuş birleşik yapılar oluşturmaktadır:

başından toprak at-/koy-: çok üzülme, dövünme: “*hemân turu gelüp başından toprak koyup “veyl Dāvud” diyüp kırk gün ağladı T221a/20, şeyâtîn uluları bed-hûları ayağ üzre kalkup başların açup üzerlerine gill ü toprak koyup ağlaşdılar T230b/11”*

hâk ber ser: üzülme (Steingass, 2005: 441)

bil kuşan-: bir şeyi yapmaya niyetlenmek. “Lîk hîle kıлмаğa bil kuşanur T244b/12”

kemer ber besten: niyetlenmek (Kanar, 2010: 1229)

el(in)den gel-: gücü yetmek. “*Ammâ kim elinden gelmedi. Ol âteş-i Nemrûd içre bulduğı ‘âlemi dağı bulmadı T200a/16, eger kim müşkilüñ varısa elimizden geldüince ‘aqlımız irdüince ‘ilmümüzce hall idevüz T204b/06”*

ez dest âmeden: yapabilmek (Steingass, 2005: 521)

el(in)den git-: kaybetmek, yitirmek. “*Dāvud ol hatuna eyle ‘âşık olmuşdı kim şabrı kararı elden gitmişdi T204a/03, Sermâye gitti elimden geldi küfür dilimden T246a/08”*

ez dest reften: kaybolmak (Steingass, 2005: 521)

kanlı yaş: hünâb: kanlı gözyaşı/ “*Nergesinden dökdüğünce kanlı yaş” T210a/14*

hün çekânden: kanlı yaş akıtmak. (Kanar, 2010: 670)

söz aç(ıl)-: bahsetmek, söylemek “*Buğur ol cengüñ aşlı ne ola diyüp söz açıldı T235a/03, bunlaruñ merâtibinden söz açılıp söylendi, Dāvud ‘aleyhi's-selâm on iki sıbtuñ melikleriyle oturup Tevrâtdan söz açup T198b/07”*

ser harf-i râ bâz kerden: söz açmak. (Olgun; Drağsan, 1977: 401)

toprak ol-: ölmek. “*Toprak olup çürüye hep cismümüz T206b/02”*

hâk şoden: toprak olmak, ölmek (Steingass, 2005: 440)

tuз etmek: tuz ekmek hakkı, minnet. “*it tuз etmek bilmezden eżal durur T207a/10, biz dağı ol tuз etmegi bilevüz T207a/11”*

ħaħk-ı nān u nemek: tuz ekmek hakkı (Olgun, 1973: 168)

yile vir-: harcamak, yok etmek. “*bunca sa’ın ve benüm bunca cidd ü cehdümi yile virem didi T245a/02*”

ber bād dāden: yitirmek, kaybetmek (Kanar, 2010: 253)

yoldan çık(ar)-: doğru yoldan ayırmak. “*Siz himmet dutuñuz kim bugün Dāvud’ı yoldan çıkaram didi T201a/17*”, “*‘Avratıla er çıkar yoldan müdām T202a/20*”

ez rāh be der reften: yoldan çıkmak; ez rāh borden: yoldan çıkarmak (Kanar, 2010: 752)

yüz çevir-: artık ilgilenmemek, vazgeçmek. “*Sen Süleymān’dan dilek idesin diyüp ‘ahd ü peymān itdiler kim birbirinden dostlık kılup yüz çevürmeyeler T299a/14*”

rū ber gerdāden: yüz çevirmek (Olgun, 1973: 169)

2.1.2. Yarı Çeviri Sözcükler

“Genellikle iki ögeli birleşik sözcük, deyim gibi sözleri bir sözcüğünün çevrilerek ötekini olduğu gibi aktarılmasıyla oluşan biçimlerdir.” (Aksan, 2007: 34)

Süleymān-nāme-i Kebîr’de yarı çeviri sözcüklerin büyük bir kısmını da yine bir isim ve yüklemleştirici fiille kurulan birleşik yapılar oluşturur. Eserde Arapça ve Farsça isimlerle oluşmuş deyimlerin bulunması pek tabiidir. Günümüzde bu deyimlerin bazıları aynen kullanılmaya devam ederken (*haber ver-*, *aklı er-*, *aşık ol-*) kimilerinde ya Türkçe isimler tercih edilmiş ya da tek kelime ile ifade edilmiştir: *cevap ver-* / *yanıtla-*, *intikam al-* / *öç al-*; *gam ye-*, *gussa ye-* / *üzül-*, *endişelen-*

Eserde en fazla yarı çeviri öğelerine rastlamaktayız:

‘aklı ir-: anlamak. “*eger kim müşkilüñ varısa elimüzden geldügince ‘aklumuz irdügince ‘ilmümüzce ħall idevüz T204b/05*”

‘aklı-ı kesî residen: akli ermek (Kanar, 2010: 1058)

‘aşık ol-: sevmek. “*Urmiyā ol maħbūbenüñ pāk-dāmenüñ, evşāf-ı ħamīdesin-kim gūş eyledi, gözleri görmedin gönülden ‘aşık oldı T201b/11*”

‘aşık şoden: aşka düşmek, aşık olmak (Steingass, 2005: 880)

āvāz vir-: seslenmek. “*Her hātif āvāz virürdi kim mine’r-raħman Ĥaħ Te’ālā ħazretinden destūr olurdı T229b/12*”

cānı ağızına gel-: ölmek üzere olmak. “*Sām görüp nevħa kılup yanına geldi gördi kim Ĥurrem Şāh’uñ cānı ağızına gelmiş T224b/07*”

cān be leb residen: canı ağızına gelmek (Tokmak, 2001:91)

cevāb vir-: yanıtlamak. “*Dāvud ‘a.m. cevāp virüp didi kim: Be-ğāyet ħayf durur T218a/14*”

cevāb dāden: cevap vermek, yanıtlamak (Steingass, 2005: 375)

dem çek-: uzun uzun ötmek. “*Andan çāh-ı ‘akūmden biñ dürlü belayıla geçdiler, dem çeküp uçdılar dördüncü ħat yirüñ üzerine daħı geldiler T224b/15*”

dem keşiden: dem çekmek (Olgun, 1973: 163)

düşnām vir-: tahrik etmek. “*Yüves’le Ves daħı Sām’uñ ħarşusına geçüp düşnām virürdi T239b/03*”

doşnām dāden: küfretmek (Kanar, 2010: 708)

fermān vir-: emretmek. “*ħaçan-kim ħırķ yaşuña giresin cihān milkine şehriyār olup ins ü cinne fermān viresin T245a/12*”

- fermân dâden: emretmek (Kantar, 2010:1121)
ğam yi-: üzölmek. “*Sâm eyle diyicek Hızır-ı hâzır didi-kim: Yâ Sâm! Ğam yime kim Hağ Te 'âlâ'nuñ emri budur T240a/01*”
 ğam ħorden: üzölmek (Steingass, 2005: 894)
ğuşşâ yi-: üzölmek, endişelenmek. “*Şeh Süleymân ğuşşâsın yidi delim T245b/09*”
 ğuşşâ ħorden: üzölmek (Kantar, 2010: 1087) (Steingass, 2005: 889)
ħaber vir-: bilgi vermek. “*Varup göre kanda idügin bilüp ħaber vire. Cârîye dahı gelüp Dâvud'ı Ma 'aħa ħatunuñ evinde buldı T227a/08*”
 ħaber dâden: haber vermek (Kantar, 2010: 639)
intikâm al-: öc almak. “*Âdem-i şafı neslinüñ intikâmın şeytân neslinden alacağdur T235a/12*”
 intikâm giriften: intikam almak (Kantar, 2010: 217)
zahmet çek-: zorlanmak. “*Yo 'â kim senüñ ħarındaşuñdur bu ħal'aları alınca çok zahmet çekipdüirdi T215a/12*”
 zahmet keşiden: zahmete girmek (Kantar, 2010: 808)

2.1.3. Bağımsız Çeviri Sözcükler

Bağımsız çeviri öğeler için Aksan'ın tanımı şöyledir: “Yabancı öğelerin dilde onları aşağı yukarı karşılayan sözcüklerle çevrilmesi sonucunda doğar” (Aksan, 2007: 34).

...den ol-: Arapça *min edatı* (من) “+dAn” anlamıyla oluşturulmuş bu çeviriye Kur'an meallerinde rastlanılmaktadır. “*velâ tekünü mine'l-müşrikîn¹*” “*müşriklerden olmayın*” Arapça metinlerde *min* edatının kattığı anlam Türkçede genellikle “+dAn “eki karşılanmaktadır. Orijinal metinde ol- fiili yoktur. Bu nedenle yazarın fiil ekleyerek yapmış olduğu tercüme bağımsız çeviri olarak ele alınmıştır.

“*Ümizüm var ki anlarçılâyın ben-dahı şâbirlerden ve şâkirlerden olup mertebesine yitişem didi T199a/07*”

“*Bunuñ ol bir koyunına tama' ħılmağul kim günahkârlardan olursın didi T219b/05*”

2.1.4. Anlam Etkilenmesi

başından aşağı: baştan ayağa, tamamen. “*Dahı yirinden ħurup başından aşağı geydi aħtarı virdi T238b/13*”

ser-â-pâ: tamamen, baştan ayağa. (Steingass, 2005: 667)

ħikâye: anlatma, söyleme (Mutçalı, 2012: 226). **ħikâyet aç-:** hikaye anlatmak, bir konudan bahsetmek. “*Küh-ı Ķâf'dan hoş ħikâyet açavuz T225b/12*”

zır ü bay: fakir ve zengin. “*Gâh şalar zır u bayı ħâke hem T208a/10*”. Eserde Türkçe bir kelime olan bay, Farsça “alt, aşağı” anlamına gelen *zır* kelimesine “yoksul, hiçbir şeyi olmayan” anlamı verilerek “fakir ve zengin (herkes)” anlamında kullanılmıştır.

¹ En'am suresi 79. ayet

2.1.5. Diğer Çeviri Öğeleri

Süleymân-nâme'de Doğan Aksan'ın yapmış olduğu sınıflandırmadan hiçbir gruba dahil edemediğimiz çeviri öğelerine de rastlanılmıştır. Arapça veya Farsça isimlerin yanına Türkçe fiil getirilerek yapılan bu birleşiklerde anlam etkilenmesiyle beraber Türkçe fiilin yan anlamlarından birinin kullanıldığı düşünülmektedir. Türkçe fiillerin esas veya yan anlamlarıyla oluşturulmuş bu birleşikler, çeviri yapılan kaynaktaki fiilin anlamından hareket edilerek oluşturulmuştur. Bu birleşiklerde daha çok *al-*, *bul-*, *gel-*, *çek-*, *getür-*, *gör-*, *var-* ve *vir-* fiillerinin kullanıldığı görülmektedir.

âb-dest al-: “*Loḡmān Ḥakīm daḡı yirinden ṡurup āb-dest alup namāz kılup Ḥālīk'a 'ibādet itdi T238a/13*”. Türkçede *al-* fiili takip edebildiğimiz en eski yazılı metinlerden itibaren hem esas fiil hem de tasviri fiil olarak ve ilk metinlerde dahi farklı anlamlarda kullanılan bir fiildir (Clauson, 1972: 124). Fiilin zamanla anlamının daha da genişlediği ve birleşik fiilleri oluşturduğu da yine eski metinlerde görülmektedir (Erol, 2014: 143). Arapça “saflık, arı olma” anlamındaki *vuḡū*, Farsça “el suyu” anlamında *ab-dest* kelimesi, dini bir ifade olarak “Müslümanların namazdan önce uzuvları yıkayarak yaptığı arınma” anlamında kullanılmaktadır. Türkçeye ise Farsça *ab-dest* kelimesi alınmış ve genellikle *al-* fiili² ile kullanılmıştır.

'alemlere rahmet ol-: insanlığın kurtuluşuna vesile olmak. “*Taḡkīk biliūn kim ol Dāvud 'a.m. 'ālemlere raḡmet olmış³ kul-durur . Ve añña uyanlara delīl ve ḡüccet olmışdur.*”

dil vir-: sevmek. “*'Avrata dil virmeyendür⁴ pes cüvān T219b/21*”

āvāz vir- T220b/20, *bāda vir-* T198a/17, *ḡad vir-*T211a/05, *emān vir-* T209b/09, *fermān vir-* T245a/12, *feṡaḡat vir-* T217a/04, *necāt vir-* T239b/11

emān bul-: kurtulmak, güvende olmak. “İns ü cinnü bu ecilden bulmaz emān ir ü giç T225a/04”. Temel anlamı “arayarak veya aramadan bir şeyle veya kimseyle karşılaşmak” (TS: 2009: 324), *to find* (Clauson, 1972: 332) olan fiilde zamanla anlam genişlemesi olmuştur. Kelime özellikle Eski Anadolu Türkçesi döneminde pek çok yeni anlam kazanmıştır (Erol, 2014: 221)

baḡt bul- T218b/15, *dest-res bul-* T221a/15, *feth-i nuṡret bul-* T202b/18, *furṡat bul-* T202b/02, *ḡāyet bul-* T217a/04, *'izzet bul-* T238b/05, *maḡṡūdun bul-* T204a/03, *ma'njyi bul-* T201a/03, *mühlet bul-* T236a/07, *necāt bul-* T245b/19, *niṡām bul-* T245b/03, *rāḡı bul-* T226b/03, *rehā bul-* T224a/03, *tesellī bul-* T207b/07, *vefā bul-* T218b/07, *vuṡlat bul-* T210a/13, *vuṡül bul-* T212a/08, *zafer bul-* T232b/01

² 14. yüzyılda tercüme edildiği düşünülen (Akkuş, 1995: 13) Kitab-ı Gunya adlı eserde *ab-dest* kelimesinin *al-* fiili ile beraber *kıl-* ve *it-* fiilleriyle de kullanımı görülmektedir (Akkuş, 1995: 405).

³ Enbiya Suresi 107. ayeti “*Vemā erselnāke illā raḡmeten li'l-'ālemin*” “(Ey Muhammed) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik” şeklinde çevrilmiştir (www.diyaret.gov.tr 27.02.2017). Bazı müfessirler bu ayetin son peygamber olan Hz. Muhammed'e indirildiğini ancak peygamberlerin gönderiliş amacı göz önünde bulundurulduğunda aslında tüm peygamberlerin âlemlere rahmet olarak gönderildiğini sözlü olarak ifade etmektedirler.

⁴ Eserde *dil vir-* deyiimi iki yerde geçerken tam çeviri ile yapılan “*gönül vir-*” deyiimi daha sık kullanılmıştır: “*g. virdüğü T223a/21, g. viren T216b/17, g. virme T206a/18, g. virmedi T206a/17, g. virüp T203a/10, T206a/12*”

ğaflete var-: uyumak. *Tâ'atden fâriğ olucağ Sām'uñ gözlerin uyku aldı. Hurrem Şāh dağı*

ğaflete vardı. T223b/21". "var-" fiili ET.'de bar-: "to go" (Clouston, 1972: 354); Türkçenin temel fiillerindendir. Eski Türkçeden itibaren esas fiil işlevi yanında fiilimsilerle birlikte tasviri fiil olarak da kullanılmıştır: *ölüp bar-* "ölüp gitmek" (Gabain, 2003: 91)

cenge var- T213b/06, *fikre var-* T241b/05, *ğarka var-* T220a/1, *karârına var-* T243b/05, *nazarına var-* T202b/05, *ölüm haddine var-* T216b/02, *secdeye var-* T219b/05

-1. Tamlayanı Çokluk Eki Almış İsim Tamlamaları

elleri emegi: "*Bu yañadan ol kız dağı anası Aviğâyda evlerinde oturup elleri emeginle dirlik iderlerdi T201b/18*"

gökler ehli: "*Nidā geldi Cebrā'il dağı 'a.m. gökler ehline müjde kıldı T232b/11*"

gökler ferişterleri: "*Hak Te'ālā Cebrā'il'e 'a.m. emr itdi kim yā Cebrā'î! Gökler ferişterlerine di kim tã'atlerin ve tesbihlerin artursunlar T232b/08*"

gözlerinin yaşı: "*Qahramāñi gözleriniñ yaşı seyl-āb oldı aqıp cevāp virmedi T244b/19*"

-2. İsim Ögesi Çokluk Eki Almış Sayı Sıfat Tamlaması

"Sayı sıfatları çokluk anlamı getirdiği için Türkçede sayı sıfatı almış adlar çokluk eki almazlar. Ancak bazen bilinen kişiler veya nesnelere topluluğuna ad olmak üzere doğrudan doğruya sayı sıfatlarına ya da onların belirttikleri adlara çokluk eki getirilmiştir" (Banguoğlu, 2007: 323): "*üç silahşörlere, yedi cüceler, kırk haramiler*"⁵ Eski Türkçede isme çokluk ekinin getirildiği örnekler vardır: *üç oğrılar* (Gabain, 2003: 75).

Türkçede önünde sıfat olan isim çokluk eki almazken etkileşimde bulunulan dillerde bu durum görülmektedir. "Üç ile on arasındaki sayılarda sayılan müzekker ise sayı müennes, sayılan müennes ise sayı müzekker olur. Sayılan (isim) çoğul ve mecrurdur" (İşler; Yıldız, 2015: 75)

birkaç begler: "*Andan Avsiyā dağı birkaç beglerle Yo'ā bin Cerüpāyula Avyāş bile Avinādavıla Yitre'amla T214a/02*"

iki gözler: "*Çünkü Dāvud Süleymān yüzün gördi eline alıp iki gözlerinde öpdü T235a/01*"

iki hatunlar: "*Ol iki hatunları uydurup bu tãç ve bu tepsiye altun, iki cāriye eline virüp götürdiler T210a/09*"

yidi dilāverler: "*Yitre'am'la bu yidi dil-āverlerle yirinden tırup kal'anuñ kapusına vardılar T214a/02*"

iki melekler: "*Pes ol iki melekler bu cevābı Dāvud'dan işitdiler birbirine bakıp gülümsindiler T219b/08*"

iki da'vācılar: "*Didiler kim: Yā Nebiyallāh! Korkmağıl kim biz iki da'vācılaruz T219a/04*"

⁵ Bu örnekler de yabancı dilden çevrilerek dilimize geçmiştir.

üç hatunlar: “*Yine ol üç hatunlar dahı birisi Eyleyav hatun iki dahı Dāvud’uñ kız karındaşları Cerüpā’yla Uğāyil hatun gitdiler T211a/13*”

-3. Yabancı Kelimelerle Türkçe Yapılar

Yabancı kelimeler Eski Türkçe döneminde oldukça azdır. İslamiyetin kabulünden sonra yazılan Kutadgu Bilig’de dahi yabancı ögelerin sayısı %1,9⁶ kadardır. Türklerin Anadolu’ya gelip yerleşmeleri ve Oğuz ağzına dayalı bir yazı dili oluşturmasıyla bu coğrafyada da sayısız eserler yazılmaya başlanmıştır. Eski Anadolu Türkçesi Dönemi denilen bu dönemde telif eserlerin yanında tercüme eserler de oldukça fazladır. Süleymân-nâme-i Kebîr’de kullanılan yabancı ögelerin sayısı ise tek bir cildi için %5 civarındadır. Bu oran dönemin diğer eserlerinde de genellikle böyledir. Daha sonraki dönemlerde özellikle Arapça ve Farsça olmak üzere yabancı ögelerin sayısı artmış, çoklu terkipler kullanılmış, aşırı süs unsurları tercih edilmiştir. Bu durum yazarların Arapça ve Farsça bilgilerini gösterme konusundaki tutumlarından kaynaklanmaktadır. Bunun sonucunda Osmanlı Türkçesi döneminde yazılan eserlerin çoğu halktan kopuk kalmıştır (Ercilasun, 2010: 461)

Türkçeye hızlı bir şekilde giren yabancı kelimelerle birlikte özellikle Farsça tamlama şekli de sıkça kullanılmıştır. Türkçede ad tamlamalarında genel kural tamlayan+tamlanan şeklindedir. “Farsça söz diziminde belirtici öbekler şöyle olur: Belirtken belirttiğinden sonra gelir (Bu Türkçe tamlamanın aksinedir.) ve farklı belirtici öbeklerin arasına bir +I gelir: *padişah-ı adil, sahib-i hamiyet*. Aynı ögeler Türkçe söz dizimine göre biçimlenmek suretiyle şöyle olur: *adil padişah, hamiyet sahibi* (Deny, 2012: 694; çev. Elöve)

Süleymân-nâme-i Kebîr’de de Farsça yapıtlı tamlamalarla beraber Türkçe tamlama yapısına göre kurulmuş kelime grupları oldukça fazladır:

cân bülbülü: “*Diñle nice zār ider cān bülbülü T225b/19*”

cān göziyle: “*Hicābsuz perdesüz cān göziyle cemāl-i ber-kemāliñi müşāhede kıldum T200a/04*”

cān kuşu: “*Şanasın cān kuşudur ya toğdı gün T202a/08*”

cihān fahrı: “*Ṭal’atūñdandır münevver iy cihān fahrı bugün T197b/16*”

cihān sarāyı: “*Kimseneye dimezem ki cihān sarāyında yoldaş çok hāldaş bulunmaz T204a/21*”

dünyā şughı: “*Cemī’ dünyā şughın gönülünden giderüp ol gün huzūrıla huşū’ıla Hāk Te’ālā hazretine ṭā’at kıla. T199b/21*”

evvel āhir: “*Evvel āhir ādeme oldur hasūd T201a/17*”

gök ehli: “*Bu gice gök ehli yir ehli şādılık içinde olsunlar didi T232b/10*”

Hāk kelāmı: “*Hāk kelāmı diñlese itmez şabır T213b/14*”

hesāb günü: “*Anlara katı ‘azāb olacaqdur ve andan ötürü kim ol hesāp günü unıdup... T226a/18*”

laciverdî kubbeye: “*Lāciverdî kubbeye kim şaldı fer T231a/18*”

ma’rifet deryāsı: “*Her ki düşmez ma’rifet deryāsına T226b/03*”

⁶ Doğan Aksan’ın “Köktürkçeden Bugüne Türkçede Ödünçlemeler Üzerine Bir Sözcük İstatistiği Araştırması” adlı bildirisinin kısaltılmış çevirisinden alınmıştır (Aksan, 1977)

pirlik 'âlemi: “Ben dahı görüp gönlüm istedi kim pirlik 'âleminde bir kız oğlan dahı alam T231b/08”

şark burcı: “Elî'am kızın kim gördi kim şark burcında bir mâh oturmuş T215b/12”

2.2. Cümlede Çeviri Unsurları

“Yan yana dizilen kelimeler, ya yargı bildirerek cümleyi ya da varlık, kavram ve hareketleri karşılayarak kelime gruplarını meydana getirir. Bu diziliş, belirli kurallara dayalı bir diziliştir. Türkçede söz diziminin en belirgin özelliği, kelime gruplarında ve cümlede ana unsurun genellikle sonda bulunmasıdır.” (Karahan, 2014: 9)

Orhun Türkçesinde az da olsa tümlecin yüklemden sonra geldiği örnekler vardır: *İlimdä tört tægzindim ärdämim üçün* (Tekin, 2003: 211). Ancak tercüme olan Uygur Türkçesi eserlerinde bu tür cümleler daha fazla görülmektedir. Ayrıca Uygur metinlerinde yaygın olmamakla beraber bazı cümlelerde fiil-fail uygunluğuna riayet edilmediği, bu hususun daha sonraki tarihi yazı dilleri ve lehçelerde de bulunduğu görülmektedir (Eraslan, 2012: 52).

Süleymân-nâme-i Kebîr'in 10. cildinde ise Türkçenin söz dizimine aykırı olduğu düşünülen bazı yapılarla rastlanılmıştır. Bu aykırılıkların bir kısmının yabancı dilden çeviriler sonucu oluştuğu düşünülmektedir:

2.2.1. Tümleçle biten cümleler:

“Türkçede fiil cümlesi özne+nesne/tümleç+yüklem şeklinde sıralanır. Arapçada ise fiil cümlesinin dizimi fiil+fail+mef'ul'den oluşur. Her iki dildeki fiil cümle yapısının göz önünde bulundurulması birinden diğerine çevirinin nasıl yapılması gerektiğini de gösterir.” (İşler; Yıldız, 2015: 232)

Farsçada ise Türkçenin söz dizimine daha yakın cümle kuruluşları görülmektedir. “Düz cümle, Fars dili ve gramerini gerektirdiği cümle düzenine uygun olarak sıralanan, normal diziliş kuralında bulunan cümlelerdir. Farsçada bu normal diziliş genellikle fâil+mef'ul+fi'l şeklindedir.” (Yıldırım, 2010: 333). Ancak Farsça Hint-Avrupa dil ailesindedir. Hint-Avrupa dillerinin söz dizimi özne+yüklem+nesne şeklindedir ve Farsçada da bu sıralamada cümle kuruluşları görülmektedir. Günay Karaağaç, Farsçada özne+nesne+yüklem şeklinde Türkçeye benzer cümle kuruluşunun bulunmasının Hint-Avrupa dil ailesi araştırmacıları tarafından izah edilemediğini belirtmektedir. Kendisi bu dizilişin Türkçenin Farsça üzerindeki dil bilgisel etkisi olarak kabul etmektedir (Karaağaç, 2015:49).

Eserde özellikle zarf tümleciyle anlamı ve yargısı tamamlanan cümle kuruluşları vardır.

"Ol zamân kim Dāvud hilâfet şadrına geçüp bunuñ üzerine rüzigâr kim geçdi T198b/05"

"Hakîm kavlince: Çünkü Dāvud'uñ günâhın Allâhu Te'âlâ kim 'afv eyledi ve Urmiyâ hatunı Şâyi' kızı Bat-Şâyi'dür alup kendüye nikâh kıluv andan evvel ve Dāvud'uñ tokuz oğlı kim vücûda gelüp tururdu T223b/06"

Dahı Süleymân'uñ dayaları bişikde çeng-ile sâz oyunla ügürürler idi tâ kim uyanınca. Girü uyarmak isteseler kânün âvâzı ile uyarurlardı T236b/17

*Ol gice ol melâlet-ile yatdı **dün nisfına dek** T214a/08, İlyās kavmi üzerine yardım idüp hem mükerrem kılduñ tağlarda ve taşlarda **kuşlar bigi uçmağula** T198b/17*

*Ol zamān kim nitekim zıkr eyledük kim pehlevān-ı cihānlıkda Sām-Suvār dañı üçüncü kat **yir altında**.*

Sām-Suvār dañı felek yüzinden rāst-ı Şimurğ üzerine yakın geldi bu cānibden. T210a/21

*Hāşā Dāvud'dan ki ol bir hatun-içün Uryā'yı öldüre ve anuñ helākliğine sebep ola **'avratın almağičün** T203a/17*

Hem Dāvud dañı ol hatunlarıyla dostlaşurdi 'ābide zāhide muhsine müşfika olduğičün T204a/10

*Nice kerre tābūt-dār olanlar cenge vardılar hiç nesne ölmediler ecelleri **gelmedüğičün** T213b/06*

*Pes eyle olsa iy mü'minüm diyü da'vā kılan kimseler bunca kebāyir günāhları olup kaçan yarlığanur kim ortada huçbir günāh içün peşimānlık yok, gözyaşla zārılık yok ve isiğfār tevbe yok ve her gün her sa'at turmayup dañı ziyāde **günāhlar kim işler ferahlıgula**.*

İlāhî! İbrāhîm ulu kılduñ halılligile ve hem odi aña gülsitān ü būsitān idüp düşmeni Nemrūd'un kahr itdüñ bir siñek birle T198b/14

2.2.2. Tamlamalarda yeri değişen öğeler:

*"İçinde biñ harāmı varıdı-kim **her birisi ol harāmılerüñ** güzün pehlevānıdı T199b/02"*

2.2.3. Devrik cümleler/ Özne Yüklem Uyumsuzluğu:

*Ādem'i Havvā'yula azdurdum ve dañı 'avrat ucından **öldürtdüm** Kābil'e Hābil'i. 'Avrat ucından **öldürtdüm** gökden Hārūt'ı Mārūt'ı T202a/14*

*Bunun aşlı varsa budur kim bu gice **vardı** ol oğlan Dāvud bilinden ana rahmine düşdi.*

*Gördiler kim Süleymān anasına bu Dāvud'uñ hatunları be-gāyet incinüp ta'n yüzinden 'itāb-güne verhemli **sözler söylediler, oğlanlarıyla fahr idenler** T227b/18*

***Dāvud buyurdi** kim Tālūt Şāh hazinesin açup vire ehlinüñ pır ü bernāsına, a 'lā u ednāsına māl u genc üleşdürüp Süleymāniçün **beşāret itdiler** T237a/02*

Hatunun alduğüñ hādişe hoz saña yiterdi-kim halk anuñ-içün tābūt-dārılık virmiş-kim Urmayā'ya kim öle hatunun ala. T213b/05

2.2.4. Bağlama Edatlarıyla Kurulan Uzun Cümleler

Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinde çokça görülen *ki*⁷ bağlama edatı ve Eski Türkçe *kim* soru zamiri ile kurulan uzun cümleler; *çün* ve *çünkü* ile başlayan

⁷ Saadet Çağatay, Farsçadan dilimize daha Eski Uygur Türkçesi döneminde girmiş olan *ki* bağlama edatı ile Eski Türkçede soru cümlelerinde soru edatı *mu*'dan sonra gelen ve pekiştirme işlevinde kullanılan ve zamanla ses değişikliğine uğrayan *érki* (*érki* > *ki*) edatının karıştırılmaması gerektiğini ifade etmektedir (Çağatay, 1964: 245). Eserde Çağatay'ın belirttiği hususu gösteren pek çok örnek vardır.

cümleler eserde de oldukça fazla kullanılmıştır. Günümüz Türkçesine aktarıldığında bu edatların yerine zarf-fiil veya sıfat-fiil getirerek aynı anlamı sağlayabiliyoruz.

Çeviri yapılan kaynak dilde özne ve yüklem başta olduğunda anlamı tamamlayan tamlayıcılar ve tümleçler sonda yer almaktadır. Yazar kaynak dilden çeviri yaparken o dilin söz dizimi sırasına göre çevirmiştir. Böylece öznesi ve yüklemi başta söylenmiş olan cümlenin tamlayıcıları sonda yer almıştır. Yazar böyle durumlarda diğer cümleye geçerken bağlama edatlarını kullanmıştır. Yine *çün*, çünkü cümle başı edatlarıyla da cümleleri birbirine bağlama eğilimi dönemin genel bir özelliği olmuştur. Dolayısıyla Eski Anadolu Türkçesinde *ki* ve *kim* edatlarıyla bağlanan uzun cümlelerin kullanılmasının önemli bir sebebi çeviri metinler olması denebilir. Çünkü *ki* edatı Türkçeye yabancı bir yapıdır. Bu edat öğeleri ve yan cümleyi ana cümleye bağlamak için sıkça kullanılmış ve Türkçenin yapısına aykırı şekiller oluşturmuştur⁸.

“Eger Dāvud'a fırsat bulursam bu 'avratla buluram ki Ādem'i Havvā'yıla azdurdum ve daḥı 'avrat ucundan öldürtdüm Kābil'e Hābil'i T202a/14”

“Revādur kim aña hadd uralar ulu günāha mürtekip olduğuçün ki Dāvud gibi Allāhu Te'ālā katında mertebesi 'ālī resūla iftirā kıla ve bühtān ide T203a/17”

“Ümiz vardur kim dermānın daḥı kulasın kim benüm derdümüñ dermānına senden özge hekim-i hāzık yok durur T204b/09”

“Çünkim Dāvud'uñ izniyle Eyleyāv hatunı Elī'am kızı bu sözi-kim işitdi yirinden turup kaftānın geyüp üzerine çār örtinüp ayağına edügin geyüp daḥı Bit-Şāyi' evlerine gelüp gitti.” T205a/20

“Dāvud daḥı çün anları gördi yakın bildi-kim Haḫ Te'ālā anı ol iki melek ile ol hükminde imtiḥān idüben ibtilā kıldı.” T219b/12

Sonuç

Süleymân-nâme'deki çeviri öğelerinin çoğunluğunu birleşik fiil ve deyimler oluşturmaktadır. Günümüz Türkçesinde pek çok yan anlamıyla kullanılan bazı fiiller (*bul-*, *al-*, *gel-*, *çık-*, *tut-*, *ver-...*) bu anlamları tarihi metinlerde isimlerle birlikte oluşturduğu deyimlerden kazanmıştır.

Tam ve yarı çeviri öğelerde yer alan örneklere baktığımızda bu örneklerin kesin olarak tercüme olduğunu, Farsçadan veya Arapçadan tercüme edilerek Türkçeye kazandırıldığını söylemek güçtür. Bu öğelerin daha çok Farsça ve Arapça deyimlerin karşılıkları olduğunu düşünmek gerekir.

Cümle kuruluşlarında ise öğelerin sıralanışının çeşitli sebeplerle değişebildiğini görebiliyoruz. Tercüme eserlerin çoğunlukta olduğu Eski Uygur Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde böyle örneklerin daha fazla görülmesi, bu aykırılıklarda tercümenin etkin bir rolü olduğunu göstermektedir.

Dönemin diğer eserleri gibi Süleymân-nâme'de de sıkça görülen ve dönemin karakteristik bir özelliği olduğu düşünülen *ki/kim* edatlarıyla bağlanmış uzun cümlelerin sebebi de eserlerin çoğunlukla çeviri metinler olmasıdır. Farsçada pek çok işlevde kullanılan *ki/çün/çünkü* edatları Eski Anadolu Türkçesinde sıfat-fiil ve özellikle zarf-

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Özkan “Eski Türkiye Türkçesinde *ki/kim* Bağlaçlarının Kullanılışı Üzerine”

fiillerin işlevinde kullanılmıştır. Bu durum günümüzde Eski Anadolu Türkçesi kadar yoğun olmasa da devam etmektedir.

Süleymân-nâme-i Kebîr'de tercümeden kaynaklanan devrik cümleler de oldukça fazladır. Ancak devrik cümlelerin kullanımını sadece çeviriye bağlamamak gerekir. Bu dönemin temel cümle yapısından bahsetmek için kapsamlı bir söz dizimi çalışması gerekmektedir. Tarihi metinlerde karşılaştığımız devrik cümleler günümüzde de anlamı vurgulamak için sıkça tercih edilmektedir.

Türk Dili tarihinde Eski Uygur Türkçesinde başladığı kabul edilen tercüme faaliyetlerinin usul ve yöntemini ortaya koymak için hem farklı tarihi dönemlerin hem de aynı dönemin farklı eserlerinin incelenmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

- AKSAN, Doğan. (2007). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- AKSU, Rabia. (2016). *Firdevsi-i Rumi Süleyman-name-i Kebir, Giriş-İnceleme-Metin-Dizin*. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- AKTAN, Bilal. (2009). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. Ankara: Gazi Yayınları.
- ARAT, Reşit Rahmeti. (1942). "Uygurlarda İstıhlara Dair". *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, C. VII-VIII/1, s. 56-81.
- BABÜR, Yusuf. (2013). *Firdevs-i Rûmî Süleymân-nâme-i Kebîr (6-7. Ciltler) İnceleme-Transkripsiyonlu Metin*. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan.
- CLAUSON, S. Gerard. (1972). *An Etymological Dictionary Pre-Thirteenth-Century Turkish*. London: Oxford University Press.
- ÇAĞATAY, Saadet. (1964). "Türkçede ki<érki" TDAY Belleten, s. 245-250, Ankara: TDK Yayınları.
- DENY, Jean. (2012). *Türk Dil Bilgisi*. çev. Ali Ulvi Elöve, uyar. Ahmet Benzer, İstanbul, Kabalcı Yayınları
- DOĞAN, Şaban. ((2008). "14.-15. Yüzyıl Tıp Metinlerinde Söz Dizimi Aykırılıkları" *Türk Dil Kurumu VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Yoğun Diski, Ankara, 1323-1347. 6.
- ERASLAN, Kemal. (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (2010). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyula Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ERCİLASUN, Ahmet B.; AKKOYUNLU, Ziyat (2014). *Divânü Lugâti't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara: TDK Yayınları.
- EROL ARSLAN, Hülya. (2014). *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- GÜRBÜZ, Faruk. (2017). *Çeviride Sadakat Problemi*. Ankara: Otto Yayınları.
- İŞLER, Emrullah; YILDIZ, Musa. (2015). *Arapça Çeviri Kılavuzu*. İstanbul: Elif Yayınları.
- KANAR, Mehmet. (2011). *Farsça Türkçe Sözlük*, İstanbul: SAY Yayınları.
- KARAHAN, Leyla. (2014). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KÖKTEKİN, Kâzım. (2007). *Yûsuf-ı Meddah Varka ve Gülşah*. Ankara: TDK Yayınları
- KÖPRÜLÜ, O. Fuat. (1996). "Firdevsi, Uzun". *İslam Ansiklopedisi*, c.16, 127-129, İstanbul: DİA Yayınları.
- MUTÇALI, Serdar. (2012). *Arapça- Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- OLGUN, İbrahim. (1973). "Farsça ve Türkçe Atasözleri ve Deyimler Üzerine" TDAY Belleten, s. 153-172.
- ÖZKAN, Mustafa. (2012). "Eski Türkiye Türkçesinde Ki/Kim Bağlaçlarının Kullanılışı Üzerine". *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 31 (0), 243-255.

- ÖZKAN, Mustafa. (2013). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Yayınları.
- STEINGASS, F. (2005). *A Comprehensive Persian-English Dictionary*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- TOKMAK, Naci. (2001). *Türkçe Telaffuzlu Türkçe-Farsça Ortak Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- YILDIRIM, Nimet. (2010). *Farsça Dilbilgisi*. Erzurum: Fenomen Yayınları.